

ԱՆՑԵԱԼՔ

ԽՈՐԷՆ Ա. ԿԱԹՈՒՂՈՍՈՍ

1938 թ. Ապր. 16-ին, էջմիածնում, խորհրդաւոր մահով մեռել է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Խորեն Ա. -ը: Ասում ենք՝ խորհրդաւոր, որովհետեւ տեղակալ Գէորգ Արք. Չօրեքչեանի հեռագիրը հաղորդում է, թէ մահը եղել է հետեւանք «սրտի կաթած»-ի, մինչդեռ ուրիշ հաւաստի աղբիւրներ վկայում են, թէ Կաթողիկոսը խեղդամահ է արեւած Երեւանից ուղարկւած չէկիստների ձեռքով: Եւ այս վերջին լուրը թուում է աւելի հաւանական, որովհետեւ եթէ Կաթողիկոսի մահը լինէր բնական, խորհրդային իշխանութիւնը պէտք է՛ր ունեայ մահաւան յաջորդող պարագաները ծածկելու հասարակութիւնից:

Այսպէս թէ այնպէս, յանձին Խորեն Ա. Կաթողիկոսի, հայկական հորիզոնից անհետանում է մի պատկանուլի դէմք՝ ոչ միայն մի հոգեւոր - եկեղեցական պետ, այլեւ ախանաւոր հասարակական գործիչ:

Խորեն Ա. Կաթողիկոսը ծնած էր Թիֆլիսում 6 Դեկտ. 1873 թւին: Աշխարհական անունը Ալեքսանդր Մուրատբեգեան էր: Աւարտել էր Ներսիսեան դպրոցը եւ, երեք տարի սովորել Ժընևէի համալսարանում, որից յետոյ նւիրւել էր ուսուցչութեան Թիֆլիսում: Դերասան Զարիֆեանը այդ տարիների Ա. Մուրատբեգեանի մասին պատմում է, թէ՝ «լոթի տղայ էր, ուսող - խմող, քէֆ անող եւ աղջիկների յետեւից վազող»: *) Պէտք է ասել, որ գրեթէ մինչեւ վերջ էլ նա մնաց այդպէս՝ զւարթ ու չէնչող մարդ:

1910 թ. -ին ձեռնադրւում է վարդապետ, իրրեւ Սեւանի վանքի միաբան: Ո՛չ թէ կրօնական ջերմեռանդութիւնը, այլ մի անյաջող

*) «Վեմ», 1937, քիւ 3.

սէր մղել էր երիտասարդ Ալեքսանդրին դէպի վանական կեանքը. նրա սիրած աղջիկը չէր յօժարել դռունալ կիներ եւ նախընտրել էր ուրիշին, եւ նա յուսահատ՝ դարձաւ կուսակիցն:

Սակայն, վանքը նորընծայ վարդապետին երկար չհրապուրեց. նա, այս անգամ վեղարակիր, նորից նետուեց հանրային գործունէութեան ասպարէզ՝ արագ բարձրացումներով հասնելով մինչեւ ազգային - եկեղեցական ներապետութեան բարձրագոյն աստիճանները:

1902-ին Պորէն վարդապետը կոչւում է առաջնորդական փոխանորդի պաշտօնի նոր - Բայազետ գաւառում:

1903-ին, ազգային կալածքների զբաղման ընդլիմանալով՝ աքսորւում է Ռուսաստան եւ Գոլիցինի անկումից յետոյ միայն վերադառնում է իր պաշտօնի գլուխը:

1910-ին ընտրւում է Երեւանի թեմի առաջնորդ եւ նոյն տարին ձեռնադրւում Եպիսկոպոս:

Այնուհետեւ, իբրեւ թեմակալ առաջնորդ, իբրեւ Եղբայրական Օգնութեան Կոմիտէի նախագահ, իբրեւ կաթողիկոսական ներկայացուցիչ, աչքի դարնող մասնակցութիւն է ունենում կրթական, գաղթականների ինստատարութեան եւ ազգային ուրիշ կարեւոր գործերում: 1920 թ. Սուրէնեան Կաթողիկոսի կողմից ուղարկւում է Եւրոպա ու Ամերիկա աշխատելու ի նպաստ հայկական դատի: Հանրապետութեան շրջանին ջերմ դործակից էր Հայաստանի ազգային կառավարութեան:

1923-ին տեղափոխւեց Էջմիածին՝ նշանակւելով կաթողիկոսական տեղակալ եւ Գերագոյն Պորհրդի նախագահ:

1932 թ. Նոյեմբ. 12-ին ընտրւեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս:

Ուրեմն, հազիւ հինգ ու կէս տարի տեւեց իր կաթողիկոսութիւնը — սեւ ու դժբախտ տարիներ, որոնք իշխանութիւնից աւելի նահատակութիւն ու տառապանք եղան Պորէն Ա. Կաթողիկոսի համար:

Բնակւորութեամբ քաղցր, յարաբերութիւններով նուրբ ու կենցաղագէտ, լայնախոհ ու հեռատես, գիւանազէտի շնորհքով օժտուած՝ Պորէն Ա. ո'չ մի ջանք չխնայեց եւ անհնարին, երբեմն նոյն իսկ բարոյական արատ հասցնող զոհողութիւններ յանձն առաւ խորհրդային իշխանութեան հետ լեզու գտնելու համար, բայց եկեղեցին ու հոգեւորականութիւնը եւ խորհրդային իշխանութիւնը այնքա՞ն իր-

րամերժ բաներ են, որ, ի հարկէ, կարելի չպիտի լինէր հաշտեցնել անհաշտելին: Եւ խորէնը զո՛հ դնաց իր հետապնդած նպատակին... Էջմիածինը նրա օրով հասաւ նիւթական ու բարոյական քայքայման ծայրայեղ աստիճանին:

Արտասահմանում, թէ ողջութեան ժամանակ եւ թէ մահւանից յետոյ, խորէն Ա. Կաթողիկոսի շուրջ կրքոտ բանավէճեր տեղի ունեցան եւ դեռ ունենում են. — «նահատակ», «չէկիոտ», «ամենայն Հայոց կալանաւոր», «Սանճեանի դործակալ», «Դաշնակցութեան համակիր», «հակադաշնակցական», «սուրբ», «անսուրբ»... Զո՛ւր եւ անիմաստ աղմուկ: Խորէն Կաթողիկոսը դրանցից եւ ոչ մէկը չէր. նա հայ մարդ էր, որ սիրում էր իր հայրենիքն ու ժողովուրդը եւ սպառնաւ էր ամէն դժոգութեան նրանց բարիքն ապահովելու համար: Յարական իշխանութեան օրով նա աշխատում էր ա՛յն ժամանակէլ կառավարութեան միջոցով օգտակար լինել իր ժողովուրդին: Հանրապետական տարիներին բարեկամ էր ազգային կառավարութեան: Երբ եկան բոլշեւիկները՝ փորձեց նրանց դործակցել յօգուտ միեւնոյն նպատակի: Ե՛րբ եւ որքա՞ն յաջողեց — այդ ուրիշ խնդիր, բայց վատութեան մէջ նրան կարելի չէ մեղադրել: Խորէն Ա. Կաթողիկոսը մաքուր հայրենասէր հայ էր, որ մեռաւ չարաչար մահով իր հայրենասիրութեան համար: Այդքանը բաւական է, որ պէսպիսի յարգանքով զլուխ իջեցնենք նրա դժբախտ, թերեւս եւ անյայտ, դերեղմանի առջեւ...

ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲՅԱՆ

Անցեալ Նոյեմբեր 14-ին, մեռաւ բանաստեղծ Յակոբ Յակոբեանը: Ծնած էր 1866 թ. Գանձակում: Նախնական կրթութիւնը ստացել էր ծխական դպրոցում եւ սկստական դիմնագիտում, որը սակայն, չէր աւարտել: 1893-ին անցնում է Բաղու, ուր զանազան աշխատանքներ է կատարում: 1901-ին տեղափոխւում է Թիֆլիս Առեւտրական Դրամատան գլխաւոր հաշւապահի պաշտօնով: Մինչեւ մահ էլ մընաց թիֆլիսում:

Գրական գործունէութիւնը Յակոբեանը սկսեց իննսնական թւականներին՝ առաջին անգամ երեւալով «Մուրճ» ամսագրում 1893-ին: Համեստ տաղանդի տէր ոտանաւոր գրող էր՝ տողորւած ժամանակի ազգայնական — քաղքենի գաղափարներով: Իր այդ շրջանի ստեղծագործութեան բնորոշման համար առաջ բերենք Րաֆֆիի մահւան առթիւ գրած նրա մէկ ոտանաւորը («Մուրճ», 1894 թ., Ապրիլ):